

D E N A R

1. Preprost izraz vrednosti

Denar je nastal kot proizvod razvoja blagovne zamenjave. Je prav tako blago, toda blago, ki je dobilo v gibanju blaga posebno vlogo... da je vrednostni izraz za vse druge vrste blaga. Tako je postal denar nekakšno izbrano blago, absolutno blago, blago, ki ima monopol, da v okviru blagovnega sveta meri in izraža vrednost vsega drugega blaga.

Da bi razumeli uganko denarja, moramo analizirati vrednostni izraz, ki je obstajal, še preden se je pojavil denar, ker je že v preprostem izrazu vrednosti pri neposredni zamenjavi, ko neko blago neposredno zamenjamo za drugo blago, v ključu vsebovano vse tisto, kar je bistveno za denar.

Preprost vrednostni izraz se pojavlja tudi v pogojih naključne zamenjave, taka pa je bila zamenjava v začetku razvoja. Neka prvotna skupnost je imela na primer presežek proizvodov, ki jih je, ko je prišla v stik z drugimi skupnostmi, od tujila, zamenjala za presežek proizvodov te druge skupnosti. Postavimo, da je zamenjala platno za žito.

Platno — žito.

V tem izrazu imamo dve različni vrsti blaga. Ena je platno, druga pa žito; v tem izrazu pa ima vsako izmed njih svojo posebno vlogo. Blago-platno je tisto, ki v tem izrazu izraža svojo vrednost. Blago-žito je tisto, s katerim izražamo vrednost prvega blaga-platna. Aktivno vlogo v tem izrazu pa ima vsako izmed njiju svojo platno. Tu vidimo, da platno ne more neposredno izraziti svoje vrednosti, samo do sebe, temveč da mora stopiti, če hoče to zmoči, v določeno razmerje z drugim blagom. V našem primeru z žitom. Neko blago lahko samo relativno izrazi svojo vrednost, z razmerjem do drugega blaga. Zato pravimo, da je to blago (platno) v položaju relativne oblike vrednosti.

Neposredno služi to drugo blago — žito v tem izrazu kot material, s katerim prvo blago — platno izraža svojo vrednost. Ima potemtakem pasivno vlogo; to blago je v ekvivalentni obliki vrednosti.

Ekvivalent pomeni enakost. Potemtakem, žito se kot žito razlikuje od platna glede uporabne vrednosti. V tem vrednostnem izrazu pa je žito kot vrednost enako blagu — platnu. Bolj točno povedano, platno izraža svojo vrednost z blagom — žitom; kot vrednosti sta ti vrsti blaga enaki stvari, enaki sta druga drugi kakor jajce jajcu. Zato je to blago-žito v tem vrednostnem izrazu ekvivalent za prvo blago-platno:

»Relativna oblika vrednosti in ekvivalentna oblika sta prvini, ki gresta druga z drugo, sta pogoja druga za drugo, sta neločljivi, hkrati pa sta tudi nasprotni skrajnosti, ki se vzajemno izključujeta, to je, sta tečaja istega vrednostnega izraza; stalno se razdeljujeta na različno blago, ki ga vrednostni izraz spravlja v medsebojno razmerje.« (Marx, Kapital I, str. 15.)

2. Lastnosti ekvivalenta

Takoj se zastavlja vprašanje, kakšne lastnosti ima ekvivalentna oblika. Za lastnika blaga-platna, ki hoče zamenjati svoje

platno za žito, platno ni uporabna vrednost. Zato ga tudi zamenja. Kaj velja zanj platno? Platno je zanj preprosto, sredstvo za zamenjavo. Toda, ali je lastnik platna ravnodušen do tega, kakšno vrednostno obliko bo imelo to njegovo blago-platno, ki ga prinaša na tržišče. Ni. Potrebuje določeno uporabno vrednost. Zato hoče, da pride to njegovo blago, ki mu v rokah velja kot vrednost, do izraza v takšni uporabni vrednosti, ki mu je zares potrebna. V tem primeru je to blago žito. Tudi lastnik platna prinaša v zamenjavo platno kot vrednost, hoče pa, da pride ta vrednost do izraza v neki določeni uporabni vrednosti, to je v žitu. Žito je kot ekvivalent v vrednostnem izrazu popolnoma enako platnu. To enakost pa kaže s svojo konkretno obliko, s svojo uporabno vrednostjo. To enakost pokaže v svoji naravni obliki, prav kot žito. V tem primeru je žito ekvivalent za določeno količino uporabne vrednosti, ki mora izraziti vrednost platna. Kajti lastnik platna pravi: jaz prinašam platno, ga zamenjam, to platno je zame vrednost, a ne uporabna vrednost, hočem pa, da pride ta vrednost do izraza v določeno količino žita, to je, v določeno količino uporabne vrednosti, ki je žito. Zato služi uporabna vrednost za obliko, po kateri pride do izraza njeno nasprotje, vrednost. To je prva lastnost ekvivalenta.

Ekvivalentna oblika pa ima še dve lastnosti. Druga lastnost ekvivalenta je, da služi konkretno delo za obliko izražanja njegovega nasprotja — abstraktnega dela. Žito je proizvod določenega konkretnega dela, dela pridelovalca žita, ki je moral za žito orati, sejati, kopati, pleti, žeti itd. V tem vrednostnem izrazu pa služi to konkretno delo za to, da se po njem potrdi in izrazi abstraktno delo, abstraktno delo izdelovalca platna. Kajti izdelovalec platna troši delo, ko izdeluje uporabno vrednost za družbo, za druge, to delo pa velja zanj preprosto kot neko splošno človeško delo, kot delo, ki je enako vsakemu drugemu delu in ki dobi kot tako potrdilo v menjalnem odnosu. Ni pa ravnodušen do tega, s kakšnim drugim delom bo njegovo delo izenačeno. Njegova težnja je, da bo drugo delo, ki bo enako njegovemu delu, ki ima hkrati tudi določeno konkretno obliko, v tem primeru delo pridelovalca žita. Lastnik platna noče svojega dela spraviti v razmerje enakosti na primer z delom, ki je vsebovano v vinu. Njega zanima konkretno delo pridelovalca žita, delo, ki je privedlo do tega, da je pridelek prav žito. Zato je konkretno delo oblika, v kateri pride do izraza njegovo nasprotje — abstraktno delo. Tu velja to konkretno delo za neposredno posebljenje abstraktnega (družbenega) dela.

Ko smo prej pojasnjevali abstraktno delo, smo ga opazovali takorekoč v negativni obliki. Zanimarili smo vse določne poteze dela, vse smo abstrahirali in ga reducirali na preprosto potrošeno človeškega dela sploh. Vidimo pa, da se sedaj abstraktno delo predstavlja kot konkretno delo, torej v pozitivnem smislu, kot določeno delo. V tem je druga bistvena lastnost ekvivalenta: da postane konkretno delo posebljenje abstraktnega dela.

Tretja lastnost ekvivalenta je, da predstavlja zasebno delo ali, če hočete, individualno delo kot neposredno posebljenje družbenega dela. Izdelovalec platna ni izdeloval platna zase, temveč za druge; to pomeni, da je bilo njegovo delo v bistvu namenjeno drugim, družbi, da je v bistvu družbeno delo. Izdelovalec platna pa hoče, da se njegovo družbeno delo izkaže kot družbeno v popolnoma določenem delu drugega. V tem primeru hoče, da se pokaže v obliki dela pridelovalca žita. A prav tako, kakor je ta izdelovalec platna zasebni proizvajalec (ali individualni proizvajalec), tako je tudi pridelovalec žita zasebni (ali individualni) pridelovalec. To pomeni, da hoče, naj se njegovo družbeno delo izmeri in pride do veljave v delu drugega zasebnega proizvajalca, v našem primeru pridelovalca žita. Zato je zasebno delo žitnega pridelovalca, to je, individualno delo žitnega pridelovalca oblika izražanja družbenega dela. Velja v tem vrednostnem izrazu neposredno kot predstavnik družbenega dela.

3. Denar... stihijski proizvod blagovne zamenjave

Vse bistvene poteze ekvivalenta imamo pri denarju. Denar se kaže kot rezultat razvoja zamenjave — za tem pa stoji razvoj blagovne proizvodnje, razvoj proizvodnje in delitve dela med samostojnimi proizvajalci. Brž ko postane zamenjava stalen pojav v življenju proizvajalcev in brž ko pride na tržišče večidel blaga in se zamenjuje, tedaj se čedalje bolj pojavlja nasprotje med uporabno vrednostjo in vrednostjo. Prav tako se čedalje bolj pogosto pojavlja osamosvojitve vrednosti in izločitev vrednosti, ki tiči v samem blagu; izločitev vrednosti iz tega blagovnega telesa in prikazovanje te vrednosti v drugih blagovnih telesih.

Lastnik platna je na primer enkrat zamenjal platno za žito, drugi pa je platno zamenjal za jagnje. Tretjič je platno zamenjal za sekuro in tako po vrsti naprej. Kaj to pomeni? Enkrat je vrednost platna dobila obliko žita, To pomeni, obliko določene uporabne vrednosti. Tu se je nekako vrednost platna kakor odlepila od platna in zalepila za žito in rekla: jaz sem isto, kar je tudi žito! Drugič pa se je vrednost platna ločila od platna in rekla: nisem platno, temveč jagnje! Tretjič se je vrednost platna ločila od platna in rekla: nisem platno, temveč sekira.

Iz razvoja te zamenjave se kaže, da vrednost ni določena uporabna vrednost. Nepretrgoma se je v zunanjem izrazu izločevala iz lastnega blagovnega telesa (platna) in se kazala zdaj kot ena, zdaj kot druga, včasih pa kot tretja uporabna vrednost, torej osamosvojevala se je od uporabne vrednosti platna. Po drugi strani, če izhajamo s stališča lastnikov vseh vrst blaga: žita, jagnjeta in sekire, bomo videli, da je za lastnika žita bilo platno posebljenje vrednosti, za lastnika jagnjeta je bilo platno prav tako posebljenje vrednosti, kakor je tudi za lastnika sekire platno prav tako posebljenje vrednosti. V blagovnem svetu se je po temtistem čedalje bolj eno blago najpo-

gosteje predstavljalo kot predstavnik, kot utelešenje vrednosti drugih vrst blaga. In to s svojo uporabno vrednostjo.

Z razvojem blagovne proizvodnje in zamenjavo postane nujno, da neko blago dejansko postane posebljenje, vrednosti za vse drugo blago. Zakaj? Vemo, da izraža razvoj zamenjave dejstvo delitve dela med individualnimi proizvajalci in da je življenje vsakega izmed njih odvisno od tega, ali lahko zamenjuje ali ne, ali bodo v tem uspeli ali ne. Morajo zamenjavati. Toda, če še ni nekega posebnega blaga, ki ima vlogo predstavnika za vse druge vrste blaga, tedaj je problem zamenjave izredno otežkočen. Kaj se lahko zgodi? Lahko pride tudi do takega primera. Lastnik platna hoče zamenjati platno za žito in hoče, da bi žito dobilo obliko vrednosti njegovega blaga — platna. Lastnik žita pa noče zamenjati žita za platno, morda bi ga hotel zamenjati za sekiro. Lastnik sekire pa morda noče žita, prav tako niti platna, temveč hoče zamenjati sekiro za jaguže; da bi njegova sekira dobila obliko jagujeta. Potemtakem ima vsak blago, ki je enemu izmed njih potrebno. Do zamenjave pa zelo težko pride zato, ker ni dvojice, v kateri bi eden imel tako blago, kakršno potrebu-

je drugi. Potem ko se že v praksi, v zamenjavi pojavlja primer, da ima neko blago najpogosteje obliko vrednosti za razne druge vrste blaga — v našem primeru bi bilo to platno — tedaj se bo hitro iz vseh vrst blaga izločilo eno — platno — in dobilo vlogo ekvivalenta za vse drugo blago. Platno bo postalo splošni ekvivalent za vsako drugo blago.

V tem primeru bo lastnik blaga, ki ga hoče zamenjati, težil predvsem za tem, da zamenja to blago za platno kot splošni ekvivalent. To pa pomeni: kadar lastnik žita zamenja svoje blago za platno, mu to platno velja, ne samo zanj, temveč za vse druge, za posebljenje vrednosti, za posebljenje abstraktnega dela, družbenega dela. To pomeni, da je platno mogoče zamenjati za vsak drugi izdelek, ker se lahko kot posebljenje družbenega dela spremeni v kateri koli drugi proizvod družbenega dela.

Potem ko ima lastnik žita platno, bo šel za to platno kupiti na primer tudi sekiro. Lastnik žita potemtakem dejansko zamenja svoj žito za sekiro, toda ta zamenjava ni več neposredna. Svoj smoter, da pride od žita z zamenjavo do sekire, uredniški prek tega, da najprej žito spremeni v splošni ekvivalent, v platno, pa šele s pomočjo platna na koncu pride do sekire.

4. Denar splošni ekvivalent

Denar je prav ta splošni ekvivalent. To pomeni, da ga je sama zamenjava v svojem razvoju nujno rodila, ker je stihijsko neki proizvod, ki so ga najpogostejše zamenjavali in je predstavljal vrednost za drugo blago, pridobil privilegiran položaj, da je za vse vrste blaga splošni vrednostni izraz. Brž ko je proizvajalec zamenjal svoje blago za platno — v tem primeru je platno splošni ekvivalent — ima v rokah splošno zamenljivo blago, absolutno blago, ima vrednost je posestnik, če hočemo, stvari, ki posebej abstraktno, družbeno deso. Sedaj jo lahko zamenja za določeno uporabno vrednost, ki jo potrebuje. »Toda samo akcija družbe lahko neko določeno blago napravi za splošni ekvivalent. Zato družbena akcija vseh drugih vrst blaga izloči neko določeno blago, v katerem vsestransko kažejo svoje vrednosti. S tem postane naravna oblika tega blaga ekvivalentna oblika, ki velja v vsej družbi. Biti splošni ekvivalent postane z družbenim procesom specifična družbena funkcija izločenega blaga. Tako nastane denar.« (Marx: Kapital I, str. 49.)

Sedaj, ko je z družbenega stališča oblika splošnega ekvivalenta zrasla z naravno obliko tega specifičnega blaga, postane ta denarno blago, to je, funkcioniira kot denar. Dobi specifično družbeno funkcijo, zato pa tudi družbeni monopol, da v okviru blagovnega sveta ima vlogo splošnega ekvivalenta... Neko določeno blago, zlato, je zgodovinsko osvojilo to privilegirano mesto.« (Marx: Kapital I, str. 34-35.) Tako je denar nastal z razvojem menjave. Najprej se je stihijsko izločilo, izdvojilo iz blagovne množice blago, ki ima čedalje bolj položaj splošnega ekvivalenta za drugi blagovni svet. Ko pa se ta vloga splošnega ekvivalenta ustali na enem blagu, preprosto trajno zraste z njeno naravno obliko, z njeno uporabno vrednostjo, tedaj se splošni ekvivalent spremeni v denar.

V zgodovini vsake države so bile med razvojem blagovne proizvodnje različne vrste blaga splošni ekvivalent. Toda sedaj je ta splošni ekvivalent tako rekoč trajno zrasel z naravnimi telesi plemenitih kovin. Konec koncev je zlato osvojilo ta privilegirani položaj. To pomeni, da je zlato osvojilo monopol v blagovnem svetu, da je s svojim naravnim telesom, s svojo uporabno vrednostjo utelešenje vrednosti. Potemtakem je tudi delo pri proizvodnji zlata dobilo ta monopol, da je postalo posebljenje družbenega dela, in to neposredno.

Zakaj so plemenite kovine postale denar, konkretno zlato? Na to so vplivale naravne specifičnosti samega zlata. Dve sta najvažnejši. Prva, da je zlato negleda na to, kje na zemeljski obliki ga najdemo, enako, vseeno je, ali izvira iz Južne Afrike, Kalifornije, Sibiriije, Jugoslavije. Zlato je zraven tega tudi stanovito v normalnih pogojih vlage, pritiska itd.

Druga stvar, ki je imela pliv, je, da vsebuje majhna količina zlata veliko količino človeškega dela, to pa pomeni, da lahko majhna količina zlata izraža velike množine vrednosti. Nato je prav tako važna tudi lastnost zlata, da je lahko deljivo. Vse te okoliščine so povzročile, da je zlato sedaj postalo absolutno blago, to je denar. (Nadaljevanje sledi)

Po knjigah in časopisih

»Produktivnost«

Te dni je izšla četrta številka časopisa za vprašanja delovne storilnosti. Ta številka vsebuje na več kakor 200 straneh zelo raznovrsten in zanimiv material.

Na uvodnem mestu je objavljen članek »Analiza delovnih mest«, ki obdeluje profesionalno selekcijo in orientacijo, ocenjevanje poslov in vrednosti delavcev, načela v analizi delovnih mest, proučevanje zahtev fizioloških in psihoničnih lastnosti itd. Članku so dodani tudi obrazci, s katerimi je mogoče do podrobnosti analizirati delovna mesta.

Pomemben je tudi članek »Psihologija in industrija«, nato »Statistična kontrola kakovosti in vrsta člankov iz inozemstva. Časopis vsebuje tudi del, ki je posvečen iznajdbam in racionalizacijam, odgovarja na postavljena vprašanja in z mnogimi poročili obdeluje meritev delovne storilnosti, ekonomiko proizvodnje, tehniko, organizacijo, manipulacijo z materialom, komercialno in finančno poslovanje itd.

Na zadnjih straneh je objavljena bibliografija inozemskih izdaj, ki obravnavajo probleme delovne storilnosti.

Ta časopis, ki ga izdaja Zvezni zavod za produktivnost dela, je zelo koristen za naše gospodarske organizacije, ljudske odbore znanstvene ustanove in posameznike, ki se v zadnjem času čedalje bolj ukvarjajo s problemi delovne storilnosti.

»Ekonomska revija«

V svoji prvi letošnji številki objavlja »Ekonomska revija«, organ Zveze ekonomistov Slovenije, ki izhaja že deveto leto, razen drugega tudi članek Zorana Poliča »Finančni problemom moramo posvetiti več pozornosti«. Objavljen je tudi članek Cvete Mlakar »O vprašanjih teorije cen« in Franca Čemeta »Stagnacija in razvoj današnjega kapitalizma«.

V rubriki »Pregledi« je zanimiv članek Vekoslava Povha o nekaterih značilnostih razvoja gospodarstva Slovenije v prvem polletju 1956 v primerjavi z I. 1955 in informativni članek Draga Potočnika o Mednarodnem valutnem skladu.

»Narodni odbor«

V izdaji sekretariata za zakonomodajo in organizacijo izvršnega sveta LR Srbije že deseto leto izhaja časopis »Narodni odbor« za vprašanja izgradnje organov lokalne samouprave.

V svoji drugi letošnji številki objavlja časopis članek dr. Jovana Djordjevića »Avtonomne enote v državni ureditvi Jugoslavije«, nato članek Vojina Vajovića »Ob reviziji področja nekaterih okrajev in občin« itd.

V tistem delu časopisa, ki je nekakšen priporočnik za delo občinskih ljudskih odborov, so objavljena navodila o upravnem postopku po novem zakonu. Zanimiv je tudi članek, ki se ukvarja z izdelavo perspektivnih programov kmetijskih združenj, prav tako pa tudi članek o družbenem upravljanju v zdravstvenih ustanovah. Zanimiv je tudi članek, ki analizira delo organov občine Smederevo.

»Naša stvarnost«

Časopis za družbena vprašanja »Naša stvarnost« objavlja v 2. številki članek Janeza Stanovnika »Industrializacija nerazvitih držav in nova svetovna razdelitev dela« O razvoju arabskih držav piše Stevan Stanišić, o problemih organizacije znanstvenega dela pa Nikola Rot.

Pomemben je članek Vlade Nikolića »Izboljšanje javne uprave in uslužbenški sistem.« Zanimiv je prav tako članek Rudolfa Bluma »Automatizacija in tehnološke spremembe.«